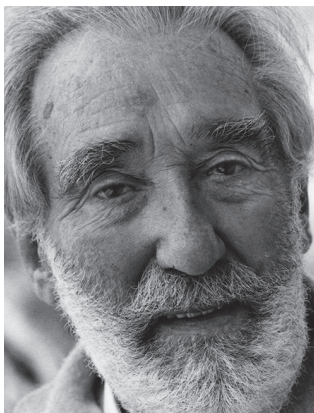

Mario Rigoni Stern (1921–2008) je bil po mnenju Prima Levija eden največjih sodobnih italijanskih pisateljev. Romaneski prvenec *Il sergente nella neve* (Narednik v snegu, 1953) ga z refleksijo o doživeti in preživeti človečanski tragediji druge svetovne vojne postavlja ob bok velikanom sosedskega neorealizma z Albertom Moravio na čelu. Z bitjem in žitjem ukoreninjen v atavistično izročilo rodne planote Asiago, do smrti strasten lovec, je kot njen ugledni član ubesedil kulturno bogastvo podalpske manjšine Kimbrov. Pisateljevo ustvarjalno pot zaznamuje trojica gorskih sestavin: narava, živali in človek. Njegova bajna literarna zapuščina obsega 29 samostojnih književnih del, pet posthumnih preglednih zbirk in prav toliko pisatelju posvečenih dokumentarnih filmov ter nepregledno število literarnih nagrad, državnih priznanj, vojaških in civilnih odlikovanj, častnih občanstev in doktoratov, po njem je bil celo poimenovan asteroid 12811 (1996 CL7). Pričujoči izbor prvič poslovenjenega avtorja črpamo iz kratkoprozne zbirke *Le vite dell'Altipiano* (Življenja s planine, Einaudi 2008).

Mario Rigoni Stern

Življenja s planine¹

Sneg

Kupe snega nosim v spominu: plazovitega in visokogorskega, sneg albanskih gora, ruskih step in poljskih pustinj. A pustimo zdaj spomine in raje zapišimo, kako so nekoč v mojih koncih imenovali različne vrste snega, nekdanji sneg z imeni vseh vrst, ki jih v napovedih zimskošportnih letovišč ne slišimo več.

Brüskalan, mi je pravila strina Marietta, teta starega očeta, je bil prvi zimski sneg, tisti pravi, s kožo in kostmi. Snežilo je in še danes rado sneži že oktobra in novembra, a jesenski sneg ostaja mlačen in mlahav, prekinja septembrsko pašo krav na košenicah in delo v gozdu, ko tla še niso zmrznila. Kako nadležno je na dan mrtvih kapljal iz pločevinastih vencev in divjih gozdnih praproti na zloščene grobove. In kako neradi smo s premrlimi prsti v še zeleni gozd hodili

¹ Izbor iz kratkoprozne zbirke *Le vite dell'Altipiano* (Življenja s planine, 2008) Maura Rigonija Sterna objavljamo s soglasjem založbe Einaudi in potomcev družine Rigoni Stern.

podirati bukovino za javno uporabo. Lepil se nam je na gojzarje. Naučil sem se, da moker sneg mrazi bolj od pršiča.

Ko je padal *brüskalanava*, je bilo drugače. Zmrznjena tla po babjem letu so škripala pod žeblički okovanih čevljev. V zraku je dišalo po prvem snegu: čist in lahek vonj, bolj dehteč in prijeten kot vonj po megli, tisti zdravi megli, ki se enkrat ali dvakrat na leto privali takrat, ko se selijo škrajanci.

Pred očmi se je proti severu delal sivkast svit, z vrhov dohiteval gozdove in pristajal na vasi. Mlečnata sivina je najprej preplavila konico zvonika in zvonove, zatem še cerkev in strehe najvišjih hiš. Na prašne ulice, na skladovalnice zloženih drv in na dvorišča, na naše kuštrave glave je začelo naletavati. V nebo smo odpirali usta, da bi čutili, kako se nam sneg topi na jeziku.

Kmalu je prekril ulični prah, suho košenino na pašnikih, bukovno žagovino na dvoriščih, grobove na pokopališču.

Ko so se glasovi okolice in vaški hrup, čivkanje vrabcev in petje stržkov pomirili, se je *brüskalan* obrnil v pravi *sneea*, obilen in rahel, iz nebesnega mlina usipajoči se sneg. Tedaj smo vznemirjeno splezali na podstrešje po smučke in *lame*, naše značilne enosede sanke. Prav tako vozilo z enakim imenom, ki sicer nima nič opraviti z italijansko besedo za nož, sem pozneje odkril v Skandinaviji.

Smučali in sankali smo se po strmini, ki je prepadala na vaški trg, izzivaje s tem občinskega redarja in vreščanje mater in babic, ki so k maši pridrsele po tako zbitem snegu, da mu je bilo usojeno postati živ led, tako trd, da ga niti z dvanajstimi konji vpreženi plug ni mogel načeti.

To je bilo pred sedemdesetimi leti in več. Imel sem jih morda pet, ko mi je stric, ki je kot alpinec služil med letoma 1913 in 1930, na čevlje privezal ukrivljeni deski, ki so jim pravili *skj*, jaz pa na vrat na nos navzdol po smučišču, v resnici navadnem zametu, ki ga je bilo pred hišo nakopičilo pluženje cest in kidanje snega z dvorišč. Spodoben kup, višji od vrtnih ograj in vhodnih stebričev, da je bil v otroških očeh videti kot gora. S smetišnico in z lopatico za kamin smo zglajeno progo povezali s cestno strmino, do zaletišča pa si vklesali nekaj stopnic: "S polno paro!"

Naenkrat se je zima presneto podaljšala. Drv je zmanjkovalo, ker jih je kamin požiral in požiral. Tudi štedilnik v *stui* je bil brez dna. Dedek je poleg pristavil svoj stol, svojo pipo je namreč rad pihal na toplem, jaz pa sem se vrnil vmes in se s hrbtom stisnil k vroči steni, ko sem se domov vračal premočen in premražen kot miš. Strina je brundala nad mano, češ, saj si boš skuhal kri.

Pred koncem zime je *sneeo* zamenjal *haapar*. Na prisojnih bregovih je legal na zemljo v tisočernih kapljicah in barval prst z rjavo. Oglasilo se je prvo škrančje petje: ko te je zjutraj obšla kurja polt, si vedel, da žvrgolijo visoko na nebu nad *haarparjem*.

Po *haarparju* je prišel na vrsto *haarnust*, staruhast sneg, ki ga v najtoplejših urah pomladnega dne sonce po površini zmehta, ponoči pa ga mraz vnovič utrdi. Božanski sneg za brezpotne ture ob prvem jutranjem svitu, najdlje do enajstih zjutraj, po vsakem terenu, s turnimi ali tekaškimi smučmi, dobro podmazanimi s *klister* voskom ali prevlečenimi s tjulnjevo kožo. Pa tudi peš, ko starost ne dopušča lahkomiselnih dejanj. Takrat lahko v udobnih gojzarjih hodiš po *haarnustu*, ki bo jekleno prenašal breme tvojih korakov, stopaš "po visokem", viseč nad skalami in globačami, drseč brez napora, lebdeč po vršičih mladih jelk, ki iz snega zaštrlijo spomladi, takrat, ko zadiši po smoli. Potem ko se bo ves sneg stopil, se boš vrnil na kopno rekoč: "Hodil sem tam gori, kjer poganjajo goste veje!"

Za *haarparjem* in *haarnustom* pride čas za *swalbalasneea*, lastovičji sneg marčevskih dni, ki je od veke vekov točen kot ura. Zapade takrat, ko priletijo lastovke: včasih puhast, izjemoma moker, često nevihten ali preprosto spokojen v razvlečenih snežinkah. V eni noči ga lahko zapade en meter. Takrat se lastovke, ki so prihitele v te strmali, da bi napovedale pomlad, za dan ali dva vrnejo v dolino, dokler vlažen zrak, dež ali zaljubljena zemlja *swalbalasneea* nepreklicno ne stalijo.

Kuksneea je aprilski sneg, ne obišče nas vsako leto, ni pa redkost. Na zelenečih, z razcvetelim žafranom posejanih tratah se ne zadrži dolgo: prej kakor sonce ga stopi od ljubezni razgreta zemlja. Kakor je *swalbalasneea* lastovičji, tako je *kuksneea* kukavičji sneg, saj si ravno prešerni ptič, ki prebuja gozdovje, včasih z njim preganja čas tako, da ga mete z vej iglavcev. Zanj, ki prihaja iz Afrike, je ta bela in mehka in hladna snov zanimiva redkost.

Ko sončno rumena barva regrata in modrina spominčic prekrijeta travnike in si čebele od mraka do zore dajejo opraviti z nabiranjem cvetnega prahu in nektarja, pride čas za *bächtalasneeo*, prepeličji sneg. Padajoči oblak s severa, sunek vetra, nenadni padec temperature sredi maja in, glej ga, zlomka, prišel je *bächtalasneea*. Ne traja večno, le nekaj ur, ravno dovolj, da splašja ptičice v gnezdih, zaseje smrt med čebele, ki so ostale na prostem, in dobrega vznemiri breje srne.

Ne spomnim se točno, nisem si zabeležil, toda mislim, da je zadnjič poleti snežilo pred kakšnimi petnajstimi leti. Ne vem, kako so temu snegu

rekli po starem, moral bi vprašati koga, ki jih danes šteje sto. Lahko da so mu rekli *kuasneea*, goveji sneg, saj se poleti na planinah pasejo krave. V poletnem metežu sestradane pobezljajo kruleč po gozdovih navzdol, ni vrag, da se vrnejo v čredo. Da bi takrat v miru izdeloval sir? Ni govora! Pred oči nam ga prikličejo imena tistih, ki so rojeni v dneh poletnega sneženja: Nives, Nevino, Bianca, Nevio ...

Napad na gozd

Letošnje poletje, piše se leto 1987, je bilo sila nenavadno, mokro, s pogostimi vročinskimi valovi in sivimi dnevi brez konca tudi tu v hribih, kjer običajno vedno sije sonce. Po gozdovih in livadah rojijo nadležni mrčes in ose, da je vse črno, čeprav je to letni čas medeno skopuških čebel. Ko se jazbeci čez noč priplazijo iz brlogov, imajo na voljo hranljivo pojedino ličink, dovolj je, da jih s svojimi dolgimi kremplji izbrskajo izpod ruše.

Poletje je zame od nekdaj najmanj vpadljiv in najbolj nevtralen čas, kakor če bi izbruhu pomladi in limfatičnemu brstenju rastlinja in ljubezenskemu zanosu živali sledili premor, počitek, utrujena molitev. Poletje obenem skopari z barvami: gozdovi so enolični, prav tako senožeti, zrak po otaviču nič več ne diši po urah dneva, ptice so skoraj izpele svoj spev. Po novem se oglašata nasilno grmenje neviht in peklenski hrup turistov. Sinoči, pozno je že bilo, je brezliko tišino narave razgibal spevni skovik modre sove, ki je pred lovom pozdravljala luno.

Včeraj je nevihta s konca sveta, potem ko je izplezala iznad ravnine, blodila med gorami. Srčno sem upal, da na svoji poti ni izpraznila toče v brdih Breganze, kjer zori grozdje vespaiole. Po dežju je bil zrak, kot bi ga oprali, megla zadnjih dni je prostor prepustila z nebesno prho osveženemu gozdovju.

V čistem zraku tega jutra sem lahko z okna v smrekovem gozdu tam čez kotanjo ugledal nenavadno rdečkasto barvo, o kateri mi je pripovedoval gozdni inšpektor. Popoldan sem splezal tja gor, da bi na licu mesta odkril, čemu in kako.

To je bil gozdič srečnih in svobodnih popoldnevov mojega otroštva, ki sem jih s sosedi z ulice, sošolci in vaškimi prijatelji preživel v iskanju ptičjih gnezd spomladi, z nabiranjem gob in jagod poleti, z nastavljanjem limanic jeseni in na smučeh pozimi. Tedaj, pred šestdesetimi leti, je bil gozd še na tleh zaradi velike vojne, na prostranih jasadah so uspevale maline

in jagode, s teh vzletišč so se gromko dvigala legla divjih petelinov in nam naganjala strah v kosti.

Južna pobočja te hišne gore so razdejali vojaški posegi: zavetne kaverne, povezovalni jarki, odkopi za baterije topov in minometov. Severno pobočje je po dolgem sekala neprekinjena vrsta strelskih jarkov, ki so jih do izteka leta 1918 obranile britanske ekspedicijske enote. V teh jarkih smo kot mulci nabirali prazne naboje, ki so na igralskem trgu veljali dvakrat več od avstrijskih ali italijanskih.

Kako zelo se je danes spremenil ta gozd! Nič več ne vidim lisičk na tej ravni, kjer sem se zanje nekoč tepel s srnjaki. Nič več ne najdem jurčkov tam, kjer so se nekoč košatile štiri orjaške bele jelke. Nič več ne slišim gozdnih jerebov. Na bosi zemlji skrite steze ena sama sled srnjaka. Znabiti, da tod hodi preveč počitnikarjev, pa kaj bi pravil o tem, kako plitvo je znanje, odkar so množice odkrile "naravo" in "ekologijo" in "zeleno" zavest in vsevednost.

Ko sem takole hodil s svojimi mislimi in domisljicami, prežvekujoč navadno sladko koreninico, sem naposled prisopihal do pašne planine, s katere je motoristični vlomilec pravkar odgnal zajca in prestrašil krave, ki so tam mirno prežvekoval. Od tod, s planine, se je pred mojimi očmi zarisal ogoleli gozd. S težkim srcem sem stopil vanj.

Smreke so se ovile v rjavkasto barvo, veje ogolele, nekaj izginjajoče zelenine je ostalo le še na vršičkih dreves. Počepnil sem, da bi videl bolje, kot mi je svetoval gozdarski inšpektor, in na jajčastih listih belega repuha, na starih štorih in mahovju opazil pikčasta zrnca glinene barve. Z našpičenimi ušesi sem čul rahlo šelestenje in skozi lomečo se svetlobo opazoval, kako se s smrek spušča nežni pršič. Bili so iztrebki *Cephalcie arvensis*. Prizor mi je obležal na srcu, kot če bi me nekaj, pred čimer si nemočen, zabodlo v hrbet.

Zamišljeno sem se sesedel na kamen, ko mi je ličinka zviška padla pod noge. Tristo hudičev, ona je vzrok tega razdejanja! Zlezla je v zemljo in po polžje izginila. Tam spodaj, zaščitena pred mrazom in prežečimi sovražniki, bo odležala do prihodnje pomladi, ko bo, preobražena v odraslo žuželko, prilezla na plan, da bi oplodila jajčeca in jih zvalila na smrekine iglice. Po izvalitvi bo doživela štiri razvojne faze, nazadnje bo ob koncu avgusta velika dva, tri centimetre. Te ličinke uspejo kakor huda ura v kratkem ogoliti še tako mogočno smreko. Drevo ne bo crknilo takoj, temveč ga bodo zaradi izpostavljenega položaja, v katerem se bo znašlo, napadli drugi zajedavci, denimo podlubniki vrst *Ips typographus* in *Xyloterus lineatus*, do smrti.

Kožekrilec *Cephalcia arvensis* Pancer, ki je ime prevzel po odkritelju in ne po oklepnem bojnem vozilu, kakor so nakracali v nekem časopisu, je krilata žuželka iz družine zapredkaric. Od nekdaj je naseljevala te gozdove, zdaj pa jih dramatično napada, prejšnjo sezono v Cansigliu in letos pri nas, iz enega ali mnogih neznanih razlogov, bržkone zaradi podnebnih in okoljskih sprememb, ki so porušile ravnovesje. Njeni naravni sovražniki so drugi zajedavci, na primer *Trichogramma* in *Ichneumonidae*, in najrazličnejše glive. Kako to, da so vse nadvladali? Priznajmo, da so stotine hektarov smrekovega gozda napadle tam, kjer je drevje mlado in nedolžno, saj ga je človek umetno zasadil po razdejanjih velike vojne, ne pa samoniklo in mešano, kot se dogaja pri naravni obnovi gozda.

Kako dolgo bo še trajal ta napad? Kako se bo razvijal v prihodnjih letih? Po sedanjih znanstvenih izsledkih se zdi, da pojava s kemijskim ali organskim bojem ni mogoče ukrotiti. Od tod prepričanje, da je treba nujno postopati s poseko – vsaj posekan les bo mogoče spraviti na žago in rešiti pred razvrednotenjem papirnic –, odbirajoč iz množice redke jelke in bukve, ki so po svoji naravi odporne na zapredkarico. Na prostranih goljavah, dodobra pognojenih z iztrebki ličink, se bodo bujno razrasle maline in druge heliofilne rastline. Potem bodo po malem, leto za letom, smreke in bukve razplodile svoje potomstvo. Moji vnuki bodo, vsaj upam, ugledali prerojenje naravnega gozda.

Moje štiri hiše

Nekoč je bila gorska vasica, nalašč pravim *nekoč*, kajti vojna jo je leta 1916 sprva zažgala, nato razdejala, pozneje pa še zravnala s tlemi. Četudi znova zgrajena med letoma 1919 in 1922, ni več to, kar je bila. Mojo hišo, v kateri se sicer *nisem* rodil, so predniki zgradili pred pol tisočletja in je stala sredi vasi na vogalu ulice, ki je vezala severne četrti z vaškim trgom. Ta pomeščanjen prostor so vsi poznali pod imenom *Kantàun vun Stern*, vogal Sternovih. Na trgu cerkev iz živega kamna v alpskem gotskem slogu. V začetku prejšnjega stoletja so jo porušili, da bi zgradili večjo. Božji vrt pred njo in jarek, v katerem je brzel *Pâch*. Čez jarek se je odpiral trg, kjer sta se dvakrat na leto, spomladi in jeseni, ob začetku in koncu planinske paše, odvijala tržnica in veliki semenj. Za voglom *Kantàun vun Stern* se je drug hudourniček *Pâchelle* izgubljal v Nebesno luknjo *Hûmmel-loch*.

Na vaškem trgu je stal čudovit vodnjak v slogu 18. stoletja: tri stopnice na osmerokotni podlagi so podpirale prostoren monolitni zbiralnik, v katerem

je štrkala kristalno čista in sveža voda. Osem toskanskih stebrov je dajalo oporo kamniti strehi v obliki pagode. Dve klopi iz obdelanega marmorja v zidnem polloku okrog vodnjaka v zaščito pred padcem v *Pâch* in v *Grabo* sta pod noč na kup zbirali mlade zaljubljenke. Čez dan so k njemu ženske hodile po vodo, moške pa napajat konje. Ob vodnjaku je cvetela ljubezen.

Kupov spominov nisem nabral s prvoosebni doživljanjem, temveč z zgodbami matere in dedove tete. Tudi oče mi je rad pripovedoval o tem starodavnem zaselku in hiši naših prednikov, a to so bili bolj kot ne naključni spomini, saj sta ga poklic in narava vlekla drugam. Resnici na ljubo ga je bilo deda in drugih sorodnikov pošteno sram, saj so kot uradniki služili pod cesarsko in kraljevo vlado Habsburžanov.

Hiša je bila vse prej kot velika, ena od prvih zgradb iz opeke in ne iz hlodov, leta 1447 so jo požgali vojaki Sigismunda Avstrijskega. Vse sobe so bile nizke z lesenim stropom, razen v kamnito obokanem pritličju. Strmo streho nad tremi nadstropji so pokrivala skodle, kaminov ni imela. V pritličju je *stuba* gledala na poldan, proti trgu. V z lesenimi deskami obitem prostoru je bilo nekaj klopi, skrinja z družinskimi papirji, kamin in Mati Božja na platnu mojstra markeške šole. Dve oljenki. Sosednji sobi, temni kot grob, z eno samo visokostoječo linico, smo pravili *dunkel*. Tu so ta stari skladiščili ročne izdelke in razno razno blago, kar so preprodajali s hribov v dolino in iz doline na hribe. Strina Marietta mi je na stara leta pripovedovala o grmadah lanenih in polvolnenih cunj, ki so jih marljivo spletale vaške ženice, in o mlinčkih, vretencih, kolovratih, lesenih vedrih, stiskalnih pasovih za sirjenje in drugih ročnih delih, ki sta jih starša zbiralala in prodajala v Padovo. Da ne govorimo o glinenih vrčih z vinom in oljem ter vrečah soli, ki so jih iz nižine na hrbtu mule pritovorili po strmih mulatierah.

V bližini *stube*, za hišo, je stala kuhinja, črna kot uk, s podom iz *Stonplatten*, skrlami iz rdečega amonitskega apnenca. Z obokanega stropa so visela bakrena vedra, na policah bronovina in lončevina, velika, masivna miza iz jelkega lesa, ognjišče, pručke in klopi, stoli s slamnatim sedežem za starce in ženske, pod kaminsko napo razobešena osmerica svetilčic, po ena za vsako sobo. Skozi vrata si iz kuhinje stopil na tlakovano dvorišče.

Dodatno sobo v pritličju so uporabljali za skladiščenje in hranjenje potrošnih predmetov za družinski in delovni vsakdan. Med *stubo* in *dunklom* je leseno stopnišče vodilo v zgornje prostore, kjer so štiri sobe v prvem in štiri v drugem nadstropju nudile počitek in ljubezen. Kot rečeno, so imele nizek strop, da je vsak fantič lahko pobožal tramove, če je le dovolj segnil roko.

Debelo zidovje, majhna okenca, potratno nameščene stenske obloge iz lesa in strma škodlasta streha so hišo dobro ščitili pred ostrino zime, ki v naših koncih vselej kaže dolge in ostre zobe. Centralno kurjavo sta sestavljala kamina, ki sta v sredini hiše neprekinjeno gorela, tako da sta stensko toploto oddajala še v sosednji sobi. Zgoraj, na prostornem podstrešju, je kaminske iskre iz dimne cevi potiskala *pêna*, z glino omejena pletena košara, da se je dim razlegal v prazno, kar ga je ostalo, pa je skozi kamnite prezračevalne odprtine uhajal pod strešnim napuščem. Tako je nad sobami vedno lebdela blazina toplega zraka, ki je ohranjala zdravo strešno konstrukcijo in nad njo zagotavljala postopno taljenje snega.

Čez dvorišče za hišo so stali hlev za konje in mule, skladišče za jahalno opremo in samarje, senik in shramba za drva, krompir, žitarice in moke.

Od hiše, v kateri se nisem rodil, danes ostajajo le te besede in Mati Božja na platnu, ki jo je dedek davnega maja 1916 uspešno rešil pred požari in eksplozijami.

Prenovili so tudi večjo in *modernejšo* hišo, ki si jo je ded zamislil slabih sto metrov od prejšnje. V njej sem se rodil, v hiši med starim in novim. V njej je bilo resda še najti kak bakreni vrč, a je imela tudi lijak s pipo, nad ognjiščem je resda visela bronovina in lončevina, a na šporget smo pristavili novo, v predalu iz orehovega lesa pospravljeno posodo. Da ne govorimo o električni napeljavi in notranjem sekretu. *Stuba*, ki ji zdaj pravimo *stua*, je bila opremljena s pečjo iz žgane gline, kanapejem, nihalno uro, dolgo mizo iz masivne orehovine, stoli z živobarvnimi slamnatimi sedeži in *thoneti*, zastekljeno kredenco za jedilni servis, oleografijo Jezusa Kristusa, ki z apostoli za petami prečka pšenično polje, fotografijami starega očeta in stare matere, v vojni preminulih sorodnikov in tistih, ki so se izselili v Združene države in Avstralijo.

Pozimi smo se vsak nedeljski večer prav tu srečevali ženske in fantje ožjega sorodstva, da bi igrali tombolo, in prateta je za vse skuhala sladki kuhanček s cimetom. In vendar sem se zvečer najraje umaknil v kotiček ob kuhinjskem ognju. Tu sem si sušil obleke in čevlje po popoldnevu igranja na snegu. Kako sem se zabaval tolči po žerjavici in gledati, kako se iskre v strnjenih gručah dvigujejo v kamin, in kuhati krompir v oglju ter si ušesa polniti s pripovedovanji družinskih zgodb.

Z leti sem odkril podstrešje, široko kakor hiša, z visokim stropom in ostrejšem iz smrekovih tramov, tako mojstrsko zagozdenih med sabo, da so prostoru vdahnili očarljivo občutje polnosti in praznine. Saj ni šlo drugače, ko so vendar podpirali razsežno streho, ki si je na svoja

ramena naložila veliko snega. To čudovito podstrešje so med svetim Markom in sveto Ano naselili preletavajoči hudourniki, da se je v zraku vse treslo. Puščali smo jim odprto edino okno, ki je gledalo na poldan. Na tramu vzdolž najdaljše stranice so ležali samarji – z družino smo tisti čas zaprli nekaj poslov in prodali konje –, sedla in jermene pa sem spremenil v igrače. V kotu odložene sanke, smučke, pokvarjen raženj, puška mauser s polomljenim petelinom, namizno gledališče, sestavni del jadralnega letala. Za fantiča domišljjsko prizorišče iz sanj!

Kletni prostori so obsegali vso širino hiše, da si se lahko vanje po klančini spustil celo z vozom ali na konju. Poleti je bilo v njih prijetno sveže, pozimi zdržno mlačno. Večji in manjši sodi so poravnani stali na nosilcih vsenaokrog in poleg še stroj za polnjenje in zapiranje steklenic, košara cimeta v skorji in pletenka najbolj sladkega malinovega sirupa za nas ta mlade. Okrog tega podstrešja in te kleti so našemu kraljestvu pripadali še dvorišče s skladovnico drv, preddverje z vozovi, senik in oder za slamo ter pomol, na katerem sem v zimskih mesecih uprizarjal lutkovne predstave za prijatelje in prijateljice iz četrti. S tridesetimi leti so prišle tudi kriza, prve žrtve, odpustitve v družini in velika hiša se je začela prazniti in je premolknila. Postal sem pravi vojak v pravi vojni.

Moja tretja hiša je bilo zatočišče podzavesti. V njej nisem fizično prebival. Po dolгих letih vojne sem se znašel v prostranem lagerju, v turobnem kotičku Vzhodne Prusije, ki je zdaj pripadal Sovjetski zvezi. Barake, bodeča žica, pepelnat sneg, brezsrčna disciplina, glad za crknit in sami *Gefangen*, natlačeni v brezimni promiskuiteti. Številke namesto imen. Na list papirja, ki sem ga staknil sam bog ve kje, sem skrbno in potrpežljivo zrisal hišico, kakršno si bom zgradil po vrnitvi. Zanj sem izbral dovolj osamljeno mesto v gozdiču, ki sem ga poznal kot svoj žep, na nekoliko privzdignjenem križu dveh poljskih poti. Bila je kot podzemni brlog z ležiščem, ognjiščem, odložiščem za dvajseterico knjig. Preživel bi z lovom in gozdom ter s skromno gredico na jasi. V tej polkletni hiši iz hlodov in kamenja, teptane ilovice in maha in korenin sem predvidel vse potrebno za preživetje. Po vsem, kar sem doživel in preživel, se mi je to zdela za moje življenje edina rešitev. Obrnilo se je drugače, se razume, a z načrtovanjem tretje hiše sem tam in takrat zamotil slabe misli in odganjal lakoto.

Po dolгих letih dela sem si končno izrisal in zgradil svojo hišo. Preprosta je kakor čebelnjak, udobna in topla, gluha za nadležni hrup, ki izginja v daljavo, in odprta za glasove narave, z okni, ki gledajo čez obzorje,

s skladovnico drv ob prisojnem pročelju in danes s snegom, ki prekriva streho, z belimi brezami in jelkami v gaju, s panjem in pasjo utico. In v toplini hiše moja žena, moje knjige, moje slike, vino in spomini ...

Pastir po imenu Carlo

Ko sem septembra splezal tja gor na lov za belkami, sem si krajšal čas tako, da sem ga od daleč opazoval. V tem letnem času se ni skrival po senčinah. Sonce je čez dan komajda stalilo slano, v osojah je tla prekrivala zmrzal. Sede na kamnu, na katerega je skrbno prepognil plašč iz surove volne, se je zaziral v pokrajino, ki ga je od junija do septembra obkrožala že dobrih šestdeset let; od snega, ki se je stalil zadnji, da bi pašnikom pustil svobodo, tja do prvega snega, ki jih prekrije padajoč, od eksplozije spomladanskih barv prek njihovega medlenja po zgodnjih poletnih nevihtah tja do rdečkasto rjavega septembra. Nazadnje, po enaindvajsetem v mesecu, na god svetega Mateja apostola, ko gora podivja in postane odljudna, bo moral s svojimi ovcmi otožno sestopiti med megle in ivje ter počakati na naslednjo pomlad.

Carlo je sedel tam, z izkašljano pipo med prsti, negibno in lep čas zazrt v gorsko skupino Brente, ki je razločno napenjala vse svoje krivine, svoje stene in svoja snežišča pod kristalno jasnim nebom brez enega samega oblaka.

Tistim goram ni vedel imena, niti onim, ki so večno bele stale v dalji. Ali bolje, poznal jih je, a pod imeni, ki jim jih je nadel s svojo domišljijo in jih nihče drug ni poznal. Kot je dodeljeval imena ovcam s posebnimi znamenji ali lastnostmi. Skrivna imena, ki jih je držal zase in jih na glas izrekel le, kadar ga nihče ni mogel slišati. Tedaj je veter odpihal njegov glas daleč stran in mu besede izgubljal med skalami, doli in nebom. (Nekega dne sem ga, zapleten v ruševje, zasačil: ovco je po imenu poklical k sebi, pritekla mu je v naročje. Glavo ji je vzel med dlani, ji nekaj zašepetal, jo odslovil in poklical k sebi naslednjo.)

Od minulih let in prvega jesenskega mraza razbolela kolena si je grel z ovčjim kožuhom. Od časa do časa je svoji najljubši psi z zamahom roke naročil, naj popazi na čredo, ki se je pasla tam spodaj, in ko se je dodobra in do potankosti razgledal nad skupino Brente, Adamella in Presanelle, se je zasukal proti soncu, da bi zamaknjeno premišljal o Cimi Dodici in Ortigari.

Poznal je vsak jarek, vsako mitraljezno gnezdo, vsako v skalo vklesano zaklonišče. Kje so stale topniške baterije, kuhinje, kovačije za podkovanje

mul, ambulate za obvezovanje in skromne terenske bolnišnice, pa tudi majhna pokopališča, kjer je po bitkah zakopaval tovariše. Leta 1917 je golobrad služil kot alpinec, mi je povedal stric, ki je bil v njegovi četi intendant. Carlo me je imel za prijatelja, čeprav mi o teh rečeh nikdar ni govoril. Najbrž zato, ker je vedel, da sem se tudi sam vojskoval v daljnih deželah, ko sem tako samotarsko stopal po teh hribih.

Ko sem splezal na planino, sem vsakič s seboj prinesel časnike in revije, ker je rad sledil svetovnemu dogajanju. Bral je pod noč, mi je razlagal, ob luči ognja v svojem skromnem, dva krat dva velikem zavetišču. Ko je vse prebral, je časopise razgrnil na pograd pod grmovjem ruševja, da bi se zaščitil pred vlago. Namesto odeje se je pogrinja z ovčjim kožuhom. Neko jesen sem mu prinesel svoj prvenec, v katerem pišem o vojni na ruski fronti, in prav spomnim se, kako je knjiga še po dolgih letih visela tam, vsa zdelana in zadimljena.

Ko sem ga po lovskih pohodih za belkami, med balvani in melišči prišel obiskat na sledi blejanju jagnjet, sem se najprej posedel poleg in prižgal cigareto drobno rezanega, močnega tobaka. Nagovoril me je takole: "Slišal sem strele. Si kaj ulovil?" Odgovoril sem mu z vprašanjem, ali lahko na žerjavici popečem svojo polento. Niti koščka je ni sprejel, niti rezine salame ali požirka čaja, rade volje je pristal le na grozd smrdljivke. Če sem se zavlekel za počitek, mi je začel pripovedovati štorije o velikih gorskih bojiščih: Croce del Diavolo, Orsara, Busa del Moro, Valle dei Compari ...

Ko sem se konec oktobra zadnjič povzpел tja gor, nisem več našel žive duše. Carlo se je umaknil daleč v nižino, s svojo čredo vzdolž rek in baren. Pogled na jug je preplavljalo megleno morje in prav videl sem ga, kako sedi na nasipu, ogrnjen v težek plašč, z ovčjim kožuhom na kolenih in psico ob strani.

Koparji

Ko laziš po hribih kmalu po tem, ko se sneg umakne, rastlinje pa še ne prekrije tal, ali pač jeseni, ko jih brina že sleče in sneg še ne zakrije vsega, se rado zgodi, da srečaš starodavne znake človeških rok na nepredstavljenih krajih, stran od zadnjih hiš, na robu drevesne meje, dva tisoč metrov in več nad morjem.

Sledove boš našel daleč od turistično ali pohodniško utrjenih poti, se razume, da jih s cestnih panoramskih magistral ni opaziti. Izsledil jih bo gorski lovec na sledi gamsu, morda naravovarstvenik, antropolog ali

romantični potepuh. Morda gre za štiri ali pet zloženih kamnov, ki mašijo razpoko v zemljišču, skromen suhi zidec, ki olajša prehod strmega klanca, črko ali križ, vrezan v skalo, obledelo od časa in preraslo z lišaji.

Potrpežljiv in pozoren hodec boš s pomočjo teh znamenj stopal po namišljeni poti in prispel do jasice ali okroglaste ravni z zgodnjim alpskim cvetjem in iztrebki skalnega zajca, ki kažejo na nadvse rodovitno prst. Na tej čistini je nekoč stala kopa, s katero so več sto let pridobivali lesno oglje, v krogotoku visokogorskega izkoriščanja visokogorskih borovcev, rušja po naše.

Kdor se bo razgledal naokrog, bo v okolici našel še vrsto dokazov o nepojmljivo težkih življenjih, ki so tako ali drugače služila napredku človeštva, če ne drugače, tako da so z izdelkom človeških rok ogrevala sobo genialnega duha. (Naj spomnim na dramatično pismo z dne 8. septembra 1827, v katerem Leopardi moleduje za ogenj za bližajoče se zimske dni!)

Bolj kot do dna črna in svetleča zemlja, ki je kukala izpod kep in me kot dečka začarala, da sem odkril rudnik črnega premoga, bo o garaški preteklosti pričal droben izdelek: kar je ostalo od koparske *baite*, v katero so možje izmenično legali k počitku in v zavetje pred vremensko ujmo. Majhna pravokotna zgradba premera dva krat ena in pol metra je stala meter nad tlemi: tri stranice iz s kepami povezanega kamenja z vhodom, obrnjenim na poldan. Strmo dvokapno streho je prekrivalo smrekovo lubje, položeno na gredi in pritrjeno s kamnitimi okruški, vejami, mahovjem ali zemljo. Polovico pokritih prostorov so zasedala ležišča, drugo polovico shramba. Na prostem, v bližini vhodnih vrat, so ležali še danes vidni trije velikanski kamni ognjišča, nad katerimi se je nekoč kuhalo polento.

Neki raziskovalec naravnega okolja je leta 1908 takole prepisal zgodbo Kimbra z mojih planin: "... ti možje pustijo ženske in otroke na domu in se umaknejo v vlažne in divje doline do barake. Pogradi so iz borovine, rjuhe iz oblek, ki jih skoraj nikdar ne slečejo, pod zob rezino polente s sirom ter požirek sveže vode. Črnoroki od prahu kakor dimnikarji kot pridne mravljičice delajo dan in noč brez prestanka: sekajo gozd, na hrbtu tovorijo les, vlečejo sani in žagajo ali pač na kopiščih zlagajo kalanice, vlečejo oglje in z njim polnijo vreče. Takšno je delo koparjev, ki morajo fejest šparati, da lahko jeseni pomagajo družini ..."

Na spomlad se je zgodilo, da so od vseh vaščanov doma ostali le stari in betežni. Spomnim se, da so tudi učitelji med šolskimi klopmi ostali sami. Župnik je gojil čebele, sadil krompir in divjadi nastavljal pasti, da bi se prebil skozi življenje.

Kakor v polnomadskem plemenu so ženske, dečki in deklice sledili možem, ki so jo opremljeni s sekirami, krivci in rezljačami na saneh odkurili proti goram. Komaj je sonce dvignilo snežno mejo in odkrilo goščavo rušja, so lezli v strmino sekirskega življenja.

Koparji so gozdne parcele odkupovali na občinskih dražbah ter se porazdelili v skupine, ki so na nedostopnih in nevarnih bregovih drvarile in oglarile tega iglavca, ki raste zavozlano in nizko zaradi teže snega, ki ga sedem mesecev na leto pritiska k tlom, in je tako žilavega lesa, da kljubuje celo najboljše kaljenim sekiram.

Ženske in otroci so za njimi na saneh, pogosto kar na ramenih, vlačili okroglice do kropišča, kjer je poleg zavetišča vedno stal majhen vodnjak za zbiranje deževnice, ki je potrebna za obvladovanje procesa oglenitve.

Stotine kil mučno navoženih drv so z mojstrsko spretnostjo začeli v kopo zlagati pokončno v obliki stožca, nanjo so nanosili mokro zemljo in svežo travo, v zgornjem in spodnjem skladu odprli zračnice za uravnavanje kroženja zraka, podžgali in dvignili temperaturo ognjišča čez predpisanih 400 stopinj, zaprli stržen, nato pa dan in noč nadzirali valeči se dim, saj so po njegovi barvi in gostoti spremljali napredek oglenitve in so lahko pravočasno preprečili, da bi se bodoče oglje vnelo.

Po končanem kuhanju so poprej ohlajeno oglje spravili v vreče, težke od 27 do 36 kilogramov, zapečatene z dvema prekrizanima trskama, dokler niso na hrbtu osla ali človeka končno prispele do kolovoza, kjer jih je trgovec naložil na vozove.

Na tradicionalen način proizvedeno lesno oglje so v dolino naplavili po rekah tja do mest na koncu sveta. Beneškemu pomolu na Canalu Grande v bližini Rialta še danes pravimo *Riva del carbon*, po skladiščih, ki so jih naši gorjani imeli tam za trgovino z ogljem. V mestnih pasažah so ga prodajali še po drugi svetovni vojni. Potem so prišli zemeljski plin, kurilno olje in jeklenke.

Od zadnjih sečenj v času, ko je les še poganjal steklarne in frnaže, ki so zalagale steklo in cegle za obnovo bombardiranih mest, se rušje zdaj bujno razrašča, v upanju, da nas ne bo naftna kriza vnovič prisilila v njegovo izkoriščevanje.

Zaklad v škornjih

Nekega popoldneva sem se s psom ob nogi klatil po planincih in goricah, dokler ga pred četrtjo Stöcke nisem dal na povodec. Na sveže pokošenem

travniku so se pasle kokoši. V bližini štirih ubogih hiš sem uzrl širok klesan kamen, po katerem si stopil korak navzgor med gredice. Od nekdanj se navdušujem nad skalinami, ki nosijo brazgotine človeških rok. Na njej me je posebej presenetila vklesana letnica 1602, sila oddaljena reč za to našo domovnico, v kateri je velika vojna vse vrgla s tečajev.

Zelenjavni vrt je bil v lasti zakoncev, ki sta se pred hišo kopala v pozno-poletnem soncu. Iz pozdrava se je razvil klepet o sorodnikih iz Avstralije, o kamnu z vklesano letnico, ki naj bi po njunem spominu od nekdanj ležal na tistem mestu, o veliki vojni in o njuni begunski izkušnji.

Pripoved je tekla o nekem avstrijskem vojaku, ki je izkrmavel; našla sta ga mrtvega, naslonjenega na zid med ruševinami kuhinje. Glede na položaj njegovega trupla sta sklepala, da ga vojni tovariši niso utegnili pravočasno spraviti na varno, najbrž ob poslednjih bojih 2. ali 3. novembra 1918. Beseda je stekla tudi o tem, da sta v razvalinah hiše, kjer so bile stene široke kakor trdnjavski zidovi, za neko steno odkrila sobico s skromnim pogradom in krajšim, v skalo vklesanim rovom, iz katerega sta izbežala talilno pečico, nerazpoznavno načete kotle, zajemalke, kalupe in ostaline vseh vrst. Sobica in votlina, pečica in zajemalke so ju spomnili na pripoved iz otroštva, na zgodbo nekega sorodnika, ki je skrivaj talil srebrne šestake. Njuna zgodba me je zanimala in sem začel kopati v preteklost po spominih starih gorjanov.

Tedaj smo živeli na oni strani meje, ki je tekla od Ticina do Lvova in še čez, v nekakšni prvobitni obliki evropski skupnosti. Sovaščani so se s trebuhom za kruhom selili po teh prostranih deželah brez potnega lista, že rojstni je bil dovolj. Eni so hodili na Balkan gradit železnico, drugi s konji na Madžarsko vzdolž namakalnih kanalov, tretji v češke in slovaške rudnike. Guido, za prijatelje po želji tudi Veit, je v deških letih odnesel pete v rudnike srebra knapovskega naselja Banská Štiavnica. Začel je kot nosač vode, nadaljeval z natovarjanjem in raztovarjanjem surove rude, pozneje prestopil k izkopavanju napredujevalnih rovin in na koncu postal delovodja. Tu in tam je v roke dobil dostojen kos argentita kalno sive barve, da so se mu pred očmi seštevali šestaki, ki bi se jih dalo iztržiti iz brezoblične kepe.

Ko je stopil na plano, so rudarji material razbili, razrezali, nekajkrat zmleli, sprali in nazadnje stali ter kupelirali: rezultat je bila dobro zveneča in sijoča kovina. Po sto garaških letih so Guida ali Veita – izbira je vaša –, dodelili k oddelku za kupelacijo srebra, kjer se je kmalu lepo izkazal. A pogosto so mu misli, zaradi starosti ali domotožja, uhajale k dnevu, ko se bo moral vrniti v svojo gaso, daleč čez ravnine, reke in gore. Večer za večerom je v svojo luknjo kakor mravljica prinašal drobtinico za drobtinico

skrbno skritega srebra. Tako je bilo dan za dnem, večino dni v letu nekaj zaporednih let, dokler se ni odločil, da je čas za povratek, in z malim zakladom načrtoval umik.

Zaradi dolgoletne tatvine ga vest ni prav nič pekla. Gospodje Fueggerji, premožni augsburški bankirji, ki so rudnik stoletja pred tem prejeli v koncesijo od samega cesarja Ferdinanda II., da so si žepe napolnili do roba, so se okoriščali z delovno silo ubožcev, vključno z njim, zato je teh nekaj kil, kolikor jih je bil dal na stran, služilo kot dosmrtna renta za peščico preostalih let življenja v miru, v rodni četrti, v stari hiši. Kaj torej storiti? Odločil se je, da bo srebro stalil v dve ploščici v obliki škorenjskih podplatov, ki bi ju lahko potlačil med krzneni vložek in skrbno pričvrščen usnjeni podplat. Tako se je kajpak obtežil korak, ki pa je kljub vsemu ostal živahen. Dragotina je bila vsega kriva. Neko jesen je šel na pot in do doma pricapljal na božič.

Tisto zimo in nekaj naslednjih je z nekaj šestaki v žepu živel sproščeno in mirno, če že ne udobno. Lahko si je privoščil nekaj pletenic pretihotapljenega tobaka, pol prazno steklenico žganja, kakšen kozarec vina s prijatelji po nedeljski maši ali med kartanjem v gostilni. Končno je imel čas, da je napolnil skladovnico drv za zimo, obdelal vrt, morda celo onega z vklesano letnico 1602, in užival v predstavi sveta.

Na sejmsko soboto je vsak drugi ali tretji mesec odnesel rit k menjalni stojnici, požvenkljal s šestakom po marmornati plošči in od starega Brazzala, ki je kovanec stehal le, če je dobro zvenel, prejel menjavo v lirah in stotih Viktorja Emanuela. Preden bi mu pošli, se je spustil v dolino po talilni kotel in tehtnico za kovance, kot jo ima menjalničar, in za vzorec drobnega orodja. Pot je podaljšal do Vicenze, kjer se je pri livarju medalj naučil umetnosti litja s postopkom izgubljenega voska.

Spet doma je najprej izdelal kalupe in daj danes daj jutri – časa mu ni manjkalo, dolge zime je bilo najprijetneje preživeti na toplem – začel taliti kovine v zakonsko odrejenih razmerjih: 920 tisočink srebra proti 80 tisočinkam bakra. Izdeloval je šestake in polovične šestake, terezijanske in jožefinske, pa tudi *dogovorjene* šestake knežješkofov in nadvojvod. Livarskemu junaku so se najbolj posrečili kovanci z vrezanim obrazom mladega, skoraj ženstvenega, z lovorovim vencem kronanega Franca Jožefa in habsburškim grbom na hrbtni strani, dvoglavim orlom z eno in edino krono, v enem kremplju sablja in v drugem okrižan globus.

Ko je kovanec stalil, ga je z zajčjim krznom dodobra zloščil, se prepričal o teži in zvenu ter ga nekaj mesecev vlekel v žepu, da bi se obarval z obrabo, preden bi ga zamenjal pri starem Brazzaleju. To ni bil ponarejen šestak,

temveč kot ulit po teži in kakovosti. Tako se je Guido, za prijatelje po želji tudi Veit, prebijal skozi življenje leto za letom, dokler mu ni zmanjkalo srebra, ki ga je svojčas pritihotapil iz slovaškega rudnika Banská Štiavnica, in je omahnil v smrt.

Slovarček

ALPINEC – korpus alpinov (še danes) sestavljajo elitne kopenske enote od kraljeve ustanovitve domače v gorskih bojiščih. V civilnem življenju sodelujejo s klobukom, iz katerega z leve štrli pero različnih ptičjih vrst, ki se pri najbolj zaslužnih obarva (v očeh koga) junaško črno, emblem proitalskega (*ergo* protiaavstrijskega *et idem* protislovanskega) žrtvovanja na prisojni strani Alp

BABJE LETO – v novejši, kajpak slovanski različici tudi babje poletje, sicer reklo nemškega izvora za tople in sončne jesenske dni, v anglosaških državah indijansko, v romanskih pa martinovo poletje po prazniku onega, ki iz mošta dela vino

BARENA – idiom beneškega izvora za gosto porasel in rado poplaven kopni svet, značilen za jadranske lagune

CEPHALCIA ARVENSIS – poljska zapredkarica, tudi za naše gozdove nevarna osa

FRNAŽA – nar. opekarna

GASA – star. nar. vaška ulica, torej tesno povezana soseščina

HUDOURNIK – lastovki podoben ptič

ICHNEUMONIDAE – večinska družina najezdnikov, ozkopasnih os, ki svoja jajčeca parazitsko ležejo v s trupom ohromljene ličinske žrtve

IPS TYPOGRAPHUS – osmerozobi smrekov lubadar, izredno škodljiv podlubniški hrošč

KALANICA – klano, praviloma tanko in dolgo poleno za poogljevanje

KANAPE – fotelju podoben večsed

KIMBRI – Kimbri so zaščitena jezikovna manjšina v Italiji. Govorijo edinstven germanski jezik skrivnostnega porekla (kimbrijski jezik), najbrž povezan s selitvami skupin z bavarsko-tirolskega območja, ki so se zatekla v Dolomitske Predalpe na odročno planoto Asiago ali Planoto sedmih občin (*Altipiano dei Sette Comuni*), “med reko Adižo in reko Brento”, kot je vicentinski plemič Caldogno zapisal beneškemu dožu na prelomu novega veka. Trenutno naj bi kimbrijski jezik govorilo ali razumelo manj kot tisoč ljudi

KOPAR – zastar. oglar

KREDENCA – omari podoben kos pohištva za “reprezentančno” zbirko jedilnih servisov

LAGER – (koncentracijsko) taborišče

LIRA – italijanska valuta od zedinjenja države do sprejema evra

MARKE – pri zahodnih sosedih ena od dvajsetih dežel, ki se v srednji Italiji postopoma dviga proti zahodu od jadranske obale do apeninskih vrhov

MULATIERA – širša in utrjena, za vozove običajno neprevozna, zato pa z mulami in konji prehodna gorska pot za trgovsko ali vojaško tovorjenje, prevzeta beseda iz it. korena za živalsko potomko osla in kobile

OKROGLICA – okroglo, nerazcepljeno poleno za kuhanje oglja

OTAVNIČ – (posušena) trava tretje košnje

POLDAN – zastar. jug

RDEČI AMONIT – za južne Alpe in Apenine značilna apnenčasta kamnina rdeč-kastih, rožnatih in zelenkastih odtenkov

RUŠA – vrnja, kopasta, navadno porasla plast zemlje

SAMAR – leseno tovorno sedlo za osla ali manjšega konja

SIGISMUND AVSTRIJSKI (1427–1496) – znan pod vzdevkom Premožni, do devet-najstega leta v ječi skrbnika cesarja Friderika III., živi in deluje na Tirolskem in Švabskem

SMRDLJIVKA – smrdulja, ponekod izabela, pri sosedih fragolino, povsod ameri-kana, odlično jedilno grozdje, sicer neprimerno (v Italiji pa sploh prepovedano) za vinarstvo

STRINA – nar. teta

STRŽEN – dimniku podobna votlina v sredici kope, kjer se pri kuhanju sproži najvišja temperatura

STUBA – v nemško govorečem svetu, *stüa* pa v ladinskem, značilno alpski, običaj-no na jug obrnjeni, z lesom obloženi, v preteklosti edini ogrevani bivalni prostor hiše, v središču katerega kraljuje kaminska peč, žarišče zimskega preživetja in socialnega življenja gorjanskih družin

ŠESTAK – srebrn avstrijski kovanec za šest krajcarjev

ŠPORGET – štedilnik, zloženka iz nemščine za varčno ognjišče

THONET – tradicionalen dunajski leseni stol po kalupu Michaela Thoneta, brez-časni estetski model lahkotnosti in elegance

TOMBOLA – neapeljska namizna igra, domača različica lota, tradicionalen sreče-lov italijanskih družin na praznične dni

TRICHOGRAMMA – rod parazitske osice (najezdnika)

UK – nar. volk

VELIKA VOJNA – izvirno poimenovanje (it. *Grande Guerra*) za največjo vojno vseh časov. Šele po izbruhu druge svetovne vojne so jo preimenovali v “prvo”, kar je v bistvu retronim

VESPAIOLA – bela sorta vinske trte, avtohtona na predalpskem območju zgornje pokrajine Vicenza z vinsko prestolnico Breganze

VIKTOR EMANUEL – teoretično možno tudi II., a primojduš da III. Savojski (1896–1947), zadnji italijanski kralj, ki je v 46 letih vladanja doživel dve svetovni vojni, vzpon in padec fašizma ter smrt monarhije

XYLOTERUS LINEATUS – progasti lestvičar, škodljiva žuželka, ki naseljuje osla-bela in posekana, posebej rad iglasta drevesa

Izbor, prevod in slovarček Jernej Šček